

ERGENLERİN PSİKOLOJİK BELİRTİLERİ VE GENEL SAĞLIK ÖRÜNTÜLERİ *

İlkay Gurbet SAFÖZ GÜVEN **
Songül Sonay GÜÇRAY ***

ÖZET

Bu çalışmada fen lisesi ve genel liseye devam eden 251' i kız, 293' ü erkek olmak üzere 544 ergen, psikolojik belirtiler ve genel sağlık örüntüleri açısından değerlendirilmiştir. Psikolojik belirti ve genel sağlık örüntüsünün cinsiyet, sosyometrik statü ve okul türü değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Araştırma verileri, Kısa Semptom Envanteri ve Sosyometri ölçekleri uygulanarak toplanmıştır. Ergenlerde psikolojik belirtilerin yaygınlığını belirlemek için Kısa Semptom Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara bakılmıştır. Araştırma sonucunda, psikolojik belirtilerin kız ergenler arasında daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Fen lisesi öğrencilerinin genel lise öğrencilerine göre psikolojik belirtiler açısından daha iyi durumda oldukları ve genel lise öğrencilerinin daha çok psikolojik problem ifade ettikleri saptanmıştır. Fen lisesi öğrencilerinin genel sağlık örüntülerinin genel lise öğrencilerinin genel sağlık örüntülerinden daha iyi olduğu gözlenmiştir. Ancak ergenlerin, psikolojik belirti ve genel sağlık örüntülerinin sosyometrik statü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği gözlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Ergenlik, psikolojik belirtiler, genel sağlık örüntüleri, sosyometrik statü.

---

* Bu makale Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü PDR Ana Bilim Dalında Prof. Dr. S. Sonay GÜÇRAY Danışmanlığında Yürütülen Yüksek Lisans Tezinden Hazırlanmıştır.

** Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin Fen Lisesi

*** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Ana Bilim Dalı

PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS AND GENERAL HEALTH PATTERNS OF ADOLESCENTS

SUMMARY

In the present study, 544 adolescents, 251 of whom are girls and 293 of whom are boys, who attend the high school of sciences and public high schools, were evaluated in terms of psychological symptoms and general health patterns. It was also investigated whether psychological symptoms and general health patterns vary according to variations of sex, sociometric status and school type. The data from the research were obtained through the administration of the scales Brief Symptom Inventory and Sociometry. In order to determine the prevalence of psychological symptoms among adolescents, points that the students got from the subscales of Brief Symptom Inventory were considered. The research concluded that psychological symptoms occur more commonly among adolescent girls. It was found out that students of high school of sciences are more at ease in terms of psychological symptoms when compared to those observed at public high school students who admitted having more psychological problems. It was observed that general health patterns of students of high school of sciences are better than those of public school students. However, it was found that psychological symptoms and general health patterns of adolescents did not vary significantly according to the variation of sociometric status.

Key words: Adolescence, psychological symptoms, general health patterns, sociometric status

İnsan, yaşamı boyunca farklı gelişim dönemlerinden geçmekte ve her dönemde farklı özellikler göstermektedir. Ergenlik dönemi, insan yaşamında bir geçiş dönemi olması itibarı ile dikkat çeken ve üzerinde çalışılan bir alan olmuştur. Ergen, bu dönemde hem toplumsal olarak kendini ispat etme çabası içinde hem de mesleki ve kişisel hedeflerine ulaşmak için uğraş göstermektedir. Ergenliğin getirdiği farklı alanlardaki hızlı değişimler ve bunlara uyum sağlama davranışları, ergeni farklı problem alanları ile karşı karşıya bırakmaktadır (Kim, 2003).

Ergenlik döneminin çalkantılı ve sorunlu olduğu düşüncesinden hareket eden kuramların yanı sıra bazı kuramlar bu dönemin sorunlu bir dönem olmadığını belirtmiştir. Hall ve Sullivan ergenliği “ fırtınalar ve stres dönemi” olarak nitelendirmiş, Psikoanalitik görüş ergenliği “ karmaşa” dönemi olarak tanımlamıştır. Buna karşın Bandura ve Spranger ergenliğin bunalımlı bir dönem olduğu fikrine karşı çıkmışlardır. Fakat ergenlik dönemi, çocukluk dönemi ile kıyaslandığında bu dönemde uyum ve davranış problemlerinde artış gözleendiği araştırmacıların çoğu tarafından kabul görmektedir. Ergenlerle yapılan çalışmalarda psikopatolojik belirtiler ve özellikle depresyonun görülme sıklığının oldukça

yüksek olduğu gözlenmiştir (Eskin, Ertekin, Harlak ve Dereboy, baskıda; Dopheide, 2006; Bilal, 2005; Eskin, 2001, Eskin, 2000).

Ergenlik döneminde biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda belirgin gelişimsel değişiklikler yaşanmaktadır (Cicchetti ve Rogosch, 2002). Biyolojik olarak ergen, vücudunda meydana gelen değişikliklere uyum sağlamak için çaba harcarken biyolojik değişimle bağlantılı olarak ortaya çıkan cinsel dürtülerle baş etme durumundadır. Ergen, bu çağda dönemsel olgunlaşmayla ilişkili olarak ortaya çıkan bilişsel yetiler ve cinsel uyanışla birlikte yeni psikolojik tepkiler ve davranışlar sergilemektedir (Erikson, 1968). Her gelişim döneminde bireyden beşarması beklenen görevler vardır. Bu gelişimsel ödevlerin başarılı bir şekilde tamamlanması bireyin kişilik oluşumunda etkilidir. Gelişimsel görevlerle ilişkili olarak bebeklik döneminden getirilen temel güven- güvensizlik, girişim- suçluluk gibi gelişim özellikleri ergen gelişiminde önem kazanmaktadır. Çocukluk evrelerinin gelişimsel görevlerinin yerine getirilememesi bir sonraki evreye geçişte ergeni zorlayarak kendini aşmak için daha çok uğraşmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz öğeler, ergenin girdiği uğraşlardan yenilgi ile ayrılması veya öyle yaşaması tehlikesini arttırmaktadır. İster gerçek ister kurgusal olsun üst üste gelen yenilgiler, art arda yaşanan düş kırıklıkları, olumsuz öğelerin kişilikte derin izler bırakmasına neden olarak genci kimlik bocalamasına doğru iteler (Dereboy, 1993). Ergenlik döneminde diğer bir önemli nokta da sosyal olarak ergenden beklentilerin artması ve bu beklentiler doğrultusunda ergenin sorumluluklar üstlenmesidir.

Ergenliğin ilk yıllarında umut ve suçluluk, güven ve güvensizlik duyguları içinde şaşkın ve tutarsız davranışlar gösteren ergen, ergenliğin sonlarına doğru tutarlı ve belirgin davranış örüntüleri geliştirir. Ergenin öz kimliğine ulaşma başarısı, ergenlik döneminde sağlıklı gelişimin göstergelerinden biridir. Kimlik duygusunun kararlılık göstermesi beklenen ergenin sevmeye, düşünmeye, iletişim kurma ve yaratma, kendini kontrol etme yetilerini geliştirebilmesi ve diğerlerine şefkat duyabilmesi için sağlıklı ilişki örüntülerine sahip olmasını gerekmektedir (Greenspan ve Breslau- Lewis, 1999). Ergenlik döneminde öz kimliğine ulaşma çabasında başarısız olan genç, yetişkin yaşamında diğerleriyle yakınlaşmaktan korkma, yalnız kalma isteği, kişilerarası ilişkilerde yakın dostluklar kuramama, duygusal yalıtım gibi davranışlar gösterebilmektedir. Ergenin kendisi ve yaşadığı çevre hakkında olumlu duygulara sahip olması, kendi kendini beğenme, diğerleri tarafından kabul görme, istenme düşüncesi ve yaşadığı dünyanın problemleriyle başa çıkma gücüne sahip olma davranışları göstermesi onun gelecekte uyumlu ve sağlıklı bir birey olacağına habercisidir. Bu bağlamda, ergenin olumlu bir benlik geliştirebilmesi için diğerleri tarafından kabul görmesi ve bazı alanlarda başarı göstermesi gerekmektedir. Kendi yolunu bulma çabasındaki ergene koşulsuz sevgi ve anlayış içinde bağımsız davranma fırsatı verilerek kendi kendine karar verme ve özgüven duyguları geliştirilmelidir.

Büyüme ve cinsel gelişmenin getirdiği farklılıklara alışma ve yeni duruma uygun davranışlar ve tutumları öğrenme sırasında ortaya çıkan gerginlikler, ergenlik dönemindeki bazı bireyleri ruhsal bakımdan hassas yapmaktadır (Kulaksızoğlu,2004). Bu dönemde ergenin, zayıf ya da şişman olmak, yeterince uyuyamamak gibi sağlığı ile kaygıları; özgüven eksikliği, kendini yetersiz görme gibi kişiliği ile kaygıları; cinsel sorunlarını ve diğer özel

sorunlarını anne- baba ile konuşamamak, çocuk yerine konulmak gibi aile ve evle ilgili kaygıları; yanlış anlaşılmak, yeni insanlarla tanışma korkusu duymak gibi toplum içindeki durumuyla ilgili kaygıları; karşı cinsten arkadaş olmamak, daha güzel veya yakışıklı olmak gibi kız- erkek arkadaşlığı ile ilgili kaygıları; ölüm korkusu, doğru ve yanlış olanı bilmemek gibi din ve ahlak konularındaki kaygıları; dikkatini toplayamamak, kendini söz ve yazı ile anlatamamak gibi okulla ilgili kaygıları; para kazanmak, yeteneklerini tanımak gibi meslek seçimi ile ilgili kaygıları oluşabilmektedir (Yörükoğlu, 2004).

Ergenler, gelişim döneminin getirdiği bazı özellikler ve çevresel faktörlerin etkileşimi ile risk altına girmektedir. Problem davranışlar, kısa süreli olarak ergenin kendini iyi hissetmesini sağlamasına rağmen genel olarak bakıldığında onun hem fiziksel hem de ruh sağlığını, iyilik halini ve gelişimini tehlikeye atan davranışlardır (Siyez, 2007). Ergenlik döneminde intihar, ölüm nedenleri arasında dikkat çekicidir. Ayrıca ergen hamilelikleri, madde kullanımı, şiddet, saldırganlık gibi sorunlar ergenleri tehdit etmektedir. Ülkemizde intihar üzerine yapılan çalışmalarda intihar girişiminde kızların erkeklere göre daha yüksek oranda girişimde bulunurken intiharı gerçekleştirme oranında erkeklerin kızlara göre daha fazla risk altında olduğu görülmektedir (Sayıl ve Devrimci- Özgüven, 2002; Eskin, 2001, Eskin, 2000).

İlgili alanyazın incelendiğinde, psikolojik belirtilerle ilgili olarak bazı demografik faktörler, aile ve akademik başarı arasındaki ilişkilerin araştırıldığı görülmektedir. Araştırmalar kızlar arasında depresyon (Clark ve Ark., 2007; Hankin, Mermelstein ve Roesch, 2007; Riuttala, 2006; Coelho, Martins ve Barros, 2002; Takakura ve Sakihara, 2000), anksiyete (Palapattu, Kingery ve Ginsburg, 2006; Letcher, 2005; Puskar, Sereika ve Haller, 2003; Essau, Conradt ve Petermann, 2000), somatizasyon (Kirkcaldy, Siefen ve Furnham, 2003; Aarq ve Ark., 2001; Baldwin, Harris ve Chambliss, 1997) gibi psikolojik belirtilerin daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Çekici (2003) çalışmasında ise kızların toplam problem puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu gözlemiştir. Ayrıca araştırmalar, akademik başarı ile depresyon arasında (Undheim ve Sund, 2005; Coelho ve Ark., 2002) ilişki olduğunu göstermektedir.

Sunulan bu çalışmada ergen dünyasındaki problemler devam edilen okul türü, cinsiyet ve sosyometrik statü değişkenleri bağlamında araştırılmıştır. Lise yıllarına denk gelen ergenlik dönemi, akademik yönden başarıların beklendiği, sınavların baskısının fazla olduğu ve bir mesleğe yönelme zorunluluğunun olduğu gelecek ve işsizlik kaygısının artarak geleceğe yön verme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Bireylerin psikolojik uyumları üzerinde sosyal ilişkilerin önemini ortaya koyan bazı çalışmalar ışığında (Zettergren, Bergman ve Wangby, 2006; Fronen ve Nurmi, 2001; Ollendick, Borden ve Greene, 1992) sosyometrik statü değişkeninin etkisi, bu çalışmada ele alınmıştır. Ayrıca, akademik başarı ve okula ilişkin olumlu tutumların psikolojik problemler açısından koruyucu bir fonksiyonu olduğu ortaya konmuş olduğu için (Siyez, 2007; Jessor ve Ark., 2003) okul türünün bu araştırma için incelenmesi gereken anlamlı bir değişken olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde ergenlerin mesleki yönelimleri ve tercihleri ÖSS gibi kritik sınavlar sonucunda belirlendiği için ergenlerin eğitim aldıkları okulların niteliklerinin

önemi de okul türü değişkeninin incelenmesi için diğer bir nedendir. Şöyle ki, gencin okuduğu lisenin eğitim programı ve öğretmenleri ile lise tercih profili onun ÖSS sınavında göstereceği başarıyı çarpıcı bir şekilde etkilemektedir. Ülkemizdeki eğitim sisteminde fen liseleri ÖSS sistemi sonuçlarında en başarılı okullar olarak yer almaktadır. Genel liseler ise ÖSS sisteminde en başarısız liseler arasındadır (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme merkezi [ÖSYM] 2008, 2007, 2005). Gençlerin gelecekleleri açısından önemli bir dönüm noktası olması itibarı ile ÖSS süreci onları psikolojik olarak yoğun bir baskı altına alabilmektedir. Ruh sağlığı ve problem davranışlar açısından okul türü değişkeni hem koruyucu faktörler hem de risk faktörleri içermektedir. Fen lisesi öğrencilerinin akademik başarı, okula ilişkin olumlu tutumlar, yüksek benlik saygısı açısından bu koruyucu faktörlere sahip oldukları düşünülürken (Özdel, Bostancı, Özdel ve Oğuzhanoğlu, 2002; Karaduman, 1997) genel lise öğrencilerinde okula karşı olumlu tutumlarda, akademik başarıda eksiklikler olabilmektedir. Buna karşın fen lisesi öğrencilerinin içinde buldukları rekabetçi koşullar, beklenti yüksekliği ve sosyal destek konusundaki yetersizlikleri psikolojik belirtiler açısından tetikleyici faktörler olabilir.

YÖNTEM

Bu çalışma, fen lisesi ve genel liseye devam eden ergenlerin psikolojik belirtileri ve genel sağlık örüntülerinin cinsiyet, devam edilen okul türü ve sosyometrik statüye göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymayı amaçlayan betimsel bir araştırmadır. Araştırma, karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli, nicel bir araştırmadır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini 2006- 2007 eğitim- öğretim yılında, Adana ve Mersin illerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi fen lisesi ve genel lise 9, 10 ve 11. sınıflarına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada, tabakalı amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Sunulan bu çalışmanın örneklemini fen lisesi ve genel liseye devam eden toplam 544 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada psikolojik belirtileri ve genel sağlık örüntüsünü tespit etmek amacı ile “Kısa Semptom Envanteri”, sosyometrik statüyü belirlemek amacı ile “Sosyometri” ölçekleri 2006- 2007 eğitim- öğretim yılının bahar döneminde uygulanmıştır. Okullarla ön görüşme yapılarak araştırmanın amacı hakkında kısa bir bilgi verilmiş ve uygulama için uygun sınıflar ve saatler tespit edilmiştir. Son olarak araştırmacı, okul psikolojik danışmanları ile birlikte sınıflara girerek uygulama işlemini yapmıştır. Uygulama öncesinde araştırmacı kısa bir açıklama yaparak veri toplama araçlarının tümünü aynı anda öğrencilere dağıtmıştır. Uygulama sırasında, öğrencilerin cevaplamalarını içten ve samimi bir şekilde yapmaları ve verdikleri cevapların gizliliği üzerine vurgu yapılmıştır. Standart yönerge araştırmacı tarafından tüm uygulamalarda tekrarlanmış gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Verilerin Çözülmesi

Verilerin istatistiksel analizi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırma verileri, bağımlı değişkenler psikolojik belirti türleri ve genel sağlık örüntüleri, bağımsız değişkenlere bağlı olarak değişimini ortaya çıkaracak bir desen içinde ele alınmıştır. Öğrenciler, araştırmanın bağımsız değişkenleri olan cinsiyet, devam edilen okul türü ve sosyometrik statüye göre sınıflandırılmış ve psikolojik belirtiler ile genel sağlık örüntüleri yönünden karşılaştırılmıştır. Öğrenciler tarafından doldurulan ölçek kitapçıkları incelenmiş, eksik yanıt verilen ve hatalı kodlamalar yapılan kitapçıklar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ölçme araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 11.5 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde, bağımsız gruplar t- testi uygulanmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde ergenlerin cinsiyet, sosyometrik statü ve devam ettikleri okul türüne göre genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türlerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Kısa Semptom Envanteri alt ölçekleri puanlarının cinsiyete göre t- testi sonuçları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Kısa Semptom Envanteri’ nin Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon, Hostilite alt ölçekleri ile Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi, Belirti Toplamı İndeksi ve Semptom Rahatsızlık İndeksi puanlarının ana değişken cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Kız ergenlerin ortalamaları erkek ergenlere göre daha yüksektir.

Tablo 1. Ergenlerin Kısa Semptom Envanteri Alt Ölçekleri Puanlarının Cinsiyete Göre t- Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Kızlar					
Anksiyete	251	15,98	9,71	4,846	,000
Depresyon	251	19,47	11,19	7,233	,000
Olumsuz Benlik	251	13,61	9,38	2,958	,003
Somatizasyon	251	8,04	6,01	5,249	,000
Hostilite	251	10,83	6,01	2,804	,005
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	251	,915	5,385	,000	
Belirti Toplamı İndeksi	251	32,05	10,97	5,277	,000
Semptom Rahatsızlık İndeksi	251	1,98	,629	3,295	,001
Erkekler					
Anksiyete	293	12,20	8,50	4,846	,000
Depresyon	293	13,02	9,59	7,233	,000
Olumsuz Benlik	293	11,38	8,21	2,958	,003
Somatizasyon	293	5,54	5,09	5,249	,000
Hostilite	293	9,37	6,04	2,804	,005
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	293	,972	,626	5,385	,000
Belirti Toplamı İndeksi	293	26,91	11,60	5,277	,000
Semptom Rahatsızlık İndeksi	293	1,81	,584	3,295	,001

Kısa Semptom Envanteri alt ölçekleri puanlarının sosyometrik statüye göre t- testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Ergenlerin Kısa Semptom Envanteri Alt Ölçekleri Puanlarının Sosyometrik Statüye Göre t- Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Akran Kabulü					
Anksiyete	346	13,42	9,08	-1,745	,082
Depresyon	346	15,46	10,49	-1,528	,127
Olumsuz Benlik	346	11,89	8,53	-1,827	,068
Somatizasyon	346	6,63	5,79	-,350	,726
Hostilite	346	9,73	5,96	-1,606	,109
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	346	,671	-1,667	,096	
Belirti Toplamı İndeksi	346	28,84	11,60	-1,173	,241
Semptom Rahatsızlık İndeksi	346	1,85	,597	-1,935	,054
Akran Reddi					
Anksiyete	198	14,86	9,54	-1,745	,082
Depresyon	198	16,93	11,38	-1,528	,127
Olumsuz Benlik	198	13,32	9,29	-1,827	,068
Somatizasyon	198	6,81	5,47	-,350	,726
Hostilite	198	10,60	6,21	-1,606	,109
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	198	1,18	,707	-1,667	,096
Belirti Toplamı İndeksi	198	30,05	11,56	-1,173	,241
Semptom Rahatsızlık İndeksi	198	1,96	,631	-1,935	,054

Araştırmanın değişkenlerinden sosyometrik statünün tüm alt ölçeklere ve indeks puanlarına göre anlamlı bir fark göstermediği Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 3. Ergenlerin Kısa Semptom Envanteri Alt Ölçekleri Puanlarının Okul Türüne Göre t- Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Fen Lisesi					
Anksiyete	232	13,43	8,99	-1,123	,262
Depresyon	232	14,90	10,27	-2,040	0,42
Olumsuz Benlik	232	12,51	9,17	,222	,825
Somatizasyon	232	6,37	5,62	-1,169	,243
Hostilite	232	9,79	6,11	-,836	,404
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	232	1,07	,671	-1,161	,246
Belirti Toplamı İndeksi	232	29,15	11,60	-,217	,828
Semptom Rahatsızlık İndeksi	232	1,83	,605	-1,993	,047
Genel Lise					
Anksiyete	312	14,33	9,46	-1,123	,262
Depresyon	312	16,81	11,18	-2,040	0,42
Olumsuz Benlik	312	12,34	8,59	,222	,825
Somatizasyon	312	6,94	5,70	-1,169	,243
Hostilite	312	10,23	6,03	-,836	,404
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	312	1,14	,695	-1,161	,246
Belirti Toplamı İndeksi	312	29,37	11,60	-,217	,828
Semptom Rahatsızlık İndeksi	312	1,93	,612	-1,993	,047

Ergenlerin devam ettikleri okul türüne göre ise Kısa Semptom Envanteri' nin Depresyon alt ölçeği ve Semptom Rahatsızlık İndeksi puanlarına göre anlamlı fark olduğu Tablo 3'de gözlenmektedir. Genel liseye devam eden ergenlerin fen lisesine devam eden ergenlere göre depresyon belirtileri ve psikolojik belirtilerden rahatsız olma düzeyleri daha yüksektir.

Tablo 4'de, çalışmada incelenen yaş grubundaki ergenlerin gösterdikleri psikolojik belirtilerin yüzdeler oranları ve frekans dağılımları dikkat çekmektedir. Ergenlerin %44.30'u anksiyete ve depresyon, %39.71'i somatizasyon, %45.77'si olumsuz benlik, % 48.71'i hostilite belirtileri ile ortalamanın üstünde değerler göstermişlerdir. Ayrıca, genel stres düzeyini gösteren davranışlarla belirlenen Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puanı ortalamanın üstünde yer alan bireylerin sayısı 270'dir (%49.63). Rahatsızlığa yol açabilecek toplam belirti sayısını gösteren Belirti Toplamı İndeksi'nde bireylerin %54.78' i ortalamanın üstünde yer almışlardır (298 kişi). Belirtilerden rahatsız olma davranışları ile belirlenen Semptom Rahatsızlık İndeksi'nde ortalamanın üstünde yer alan bireylerin sayısı 239 ve yüzdeler oranı %43.93' dür.

Tablo 4. İncelenen Yaş Grubunda Ortalama Değerlerin Üzerinde Psikolojik Problemlere Sahip Ergenlerin Betimsel İstatistikleri, Frekans Dağılımları ve Yüzdelik Oranları

	N	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X} <f$	$\bar{X} < \%$	$\bar{X} >f$	$\bar{X} > \%$
Anksiyete	544	13,94	9,27	241	44,30	303	55,70
Depresyon	544	16,00	10,84	241	44,30	303	55,70
Olumsuz Benlik	544	12,41	8,83	249	45,77	295	54,23
Somatizasyon	544	6,70	5,67	216	39,71	328	60,29
Hostilite	544	10,04	6,06	265	48,71	279	51,29
Rahatsızlık Cid. İnd.	544	1,11	,685	270	49,63	274	50,37
Belirti Toplamı İnd.	544	29,28	11,59	298	54,78	246	45,22
Semp.Rahatsızlık. İnd.	544	1,89	,611	239	43,93	305	56,07

TARTIŞMA

Sunulan bu çalışmada cinsiyetlere göre ergenlerin anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite belirtileri ile genel stres düzeyleri ve rahatsızlığa yol açabilecek belirti sayısı arasında farklılık gözlenirken, devam edilen okul türüne göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Depresyon belirtileri ve belirtilerden rahatsız olma düzeyleri açısından ise hem cinsiyetler arasında hem de devam edilen okul türü arasında anlamlı fark gözlenmiştir.

Kız ergenlerde anksiyete (Palapattu ve Ark., 2006; Letcher, 2005; Gültekin-Hatunoğlu, 2003; Puskar ve Ark., 2003; Soylu, 2002; Essau ve Ark., 2000; McCauley-Ohannessian, Lerner, Lerner ve von Eye, 1999; Keskin, 1995), olumsuz benlik (Sweeting, West ve Der, 2007; Riuttala, 2006; Çetinkaya, 2004; Furnham, Badmin ve Sneade, 2002; Polce- Lynch, Myers, Kliewer ve Kilmartin, 2001), somatizasyon (Kirkcaldy ve Ark., 2003; Aarq ve Ark., 2001; Baldwin ve Ark., 1997), hostilite belirtileri erkek ergenlerden daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca, kız ergenlerin genel stres düzeyleri ve belirti toplamlarının erkek ergenlerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür (Clark ve Ark., 2007; Hankin ve Ark., 2007; Calais, Andrade ve Lipp, 2003; Aarq ve Ark., 2001; Kerimova, 2000; Williams ve Hunt, 1997; Keskin, 1995). Bu çalışma, depresyon belirtilerinin cinsiyete ve devam edilen okul türüne göre anlamlı fark gösterdiğini ortaya koymuştur. Kız ergenlerde depresyon belirtileri erkek ergenlerden daha yüksek bulunmuştur (Clark ve Ark., 2007; Hankin ve Ark., 2007; Riuttala, 2006; Özbay, 2003; Coelho ve Ark., 2002; Soylu, 2002; Takakura ve Sakihara, 2000; McCauley- Ohannessian ve Ark., 1999). Ayrıca, genel liseye devam eden öğrencilerin depresyon ile ilgili belirtileri ve bu belirtilerden rahatsız olma oranları fen lisesine devam eden öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Elde edilen bu sonuçla bağlantılı olarak, genel liseye devam eden öğrencilerin depresyon ve semptom rahatsızlık indeksi puanlarının yüksek olmasını şöyle açıklayabiliriz: Sosyologların Y kuşağı (Yeniyetme) dediği liselerde okuyan ergenler, günümüzde teknolojinin getirdiği sorunlar (sanal arkadaşlık), madde kullanımı, şiddet, gelecek endişesi gibi problemlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Depresyon ve yalnızlık arasındaki ilişki göz önünde tutulduğunda;

yapılan çalışmalarda akranları tarafından reddedilen çocukların diğer çocuklara göre daha fazla yalnız oldukları gözlenmiştir (Tarhan, 1996; Cassidy ve Asher, 1992; Asher ve Wheeler, 1985). Yaşar (1999) araştırmasında ise lise öğrencilerinin kendilerini daha yalnız hissettiklerini saptamıştır.

Yine araştırma bulguları ışığında, çalışmaya katılan öğrencilerin psikolojik belirti türlerinde kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha yüksek belirti göstermelerini irdelediğimizde; psikolojik problemler açısından cinsiyetin koruyucu faktör olduğu Siyez (2007) tarafından ifade edilmiştir. Kız ergenlerin daha fazla belirti göstermeleri sosyal, biyolojik ve kültürel açılardan ele alınabilir. Ergenlikte birey psikolojik, biyolojik ve sosyal alanlarda meydana gelen değişim ve gelişimlerin yarattığı yeni sorunlarla ve sıkıntılarla uğraşmak zorundadır. Güçlü cinsiyet farklılıklarının erinlikte ortaya çıkması biyolojik bir açıklamayı gerektirirken psikolojik belirtilerin cinsiyet farklılığına yüklediği çok az çalışma vardır (Rutter ve Garmezy, 1983; Akt. Steinberg, 2002). Nedeni bilinmese de kızlarda genetik etkilerin daha fazla depresyona neden olduğu düşünülmektedir (Jacobson ve Rowe, 1999). Ayrıca biyolojik açıdan ele alındığında, kadınlarda iç salgı bezleri ve hormonal yapının etkisi ile kadınların depresyon, anksiyete, stres gibi durumlara yatkınlığı sözkonusudur (Köknel, 2005).

Ayrıca erinlik dönemindeki toplumsal ilişki değişiklikleri, kızları erkeklerden daha çok etkileyerek strese neden olabilir. Ergen, sosyal rollerle bağlantılı olarak kız- erkek ilişkisi ve bu rollerle ilgili olarak kendi görünüşüne yoğunlaşabilir. Bu bağlamda akranlar arası popülerlik kız ergenlerde kaygıya neden olabilir. Özellikle kızlarda erken ergenlik gelişiminin olması kızların stres yaşamasına neden olabilir. Ayrıca karşılaşılan stres türleri ve stresle başa çıkma stratejileri, kızlar ve erkekler arasında farklılık gösterebilir. Kızlar, erkeklere göre stresli olaylarla daha çok karşı karşıya kalmaktadır. Araştırmalar, kızların stresle başa çıkmada çaresizlik, sosyal destek arama, kendini suçlama ve hayal etme yollarını daha çok kullandıklarını ortaya koymuştur (Tolan,Gorman- Smith, Henry, Chung ve Hunt, 2002; Seiffge- Krenke ve Klessinger, 2000; Dumont ve Provost, 1999; Kahraman, 1995; Oral, 1994). Kızların kişilerarası ilişkilerde daha duyarlı olduğunu düşünüldüğünde bu faktör, kızları daha fazla anksiyete, depresyon, stres gibi problemlerle yüz yüze bırakabilir. Yine Türk toplumunda erkek ergenler daha özgür oldukları için kendi ihtiyaç ve arzularına göre yaşayabilme davranışları göstermektedirler. Böylece, erkekler bireysel olarak kendilerini ifade etme yeteneklerini geliştirebilirken kızlar aileye ve toplum geleneklerine bağımlı olarak yetiştirilmektedir. Bu yetiştirilme sürecinde kız ergenler, kendi kimliklerini geliştirmede, birey olarak bağımsız hareket edebilme becerisi kazanmada, kendi istek ve beklentilerine uygun yaşam alanları oluşturabilme, gelecek ve meslekle ilgili kaygılar taşıma gibi durumlarda erkek ergenlere göre daha fazla zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu yetiştirilme süreci, kız ve erkeklerin benlik saygıları üzerinde farklılığa neden olurken kız ergenlerin aleyhine bir sonuç ortaya çıkabilmektedir. Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde, kızların benlik saygılarının erkeklerinkinden daha düşük olduğu göze çarpmaktadır (Furnham ve Ark., 2002; Polce- Lynch ve Ark., 2001). Eskin ve Ark. (baskıda); Erol, Toprak ve Yazıcı (2002); Turner (1999) kız ergenlerin benlik saygısını erkek ergenlerin benlik saygısından düşük olarak tespit etmişler ve

belirti göstermede düşük benlik saygısını yordayıcı olarak gözlemişlerdir. Bu bağlamda yüksek benlik saygısının psikolojik problemler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Erkeklerin kızlardan daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu göz önünde tutulduğunda, kızların psikolojik belirtileri daha fazla göstermesinin nedenini anlayabiliriz.

Anne- baba tutumu, ailenin disiplin anlayışı, aile ilgisizliği gibi etkenler ergenlerin belirti türlerinde etkili olabilir. Şöyle ki, kızlar üzerinde baskıcı aile veya ilgisiz aile tutumları, anne- baba arasındaki çatışma kızların öfke ve düşmanca belirtiler göstermelerine neden olabilir. Kızlar erkeklerden farklı olarak öfkelerini dış dünyaya değil kendilerine yönlendirebilmektedir. Bununla ilişkili olarak, son yıllarda kızlar arasında sorumsuzca girilen cinsel ilişki, uyuşturucu kullanma ve intihar artan problemler olarak görülebilmektedir. Ayrıca kızlar arasında daha fazla gözlenen hostilete belirtilerinde, değişen toplumsal roller ve hızla gelişen teknoloji etkili olabilir.

Araştırmanın diğer bir değişkeni olan sosyometrik statüye göre, ergenlerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilete belirti türleri ve genel stres düzeyleri, rahatsızlığa yol açabilecek belirti sayısı ve bu belirtilerden rahatsız olma ile genel sağlık örüntülerinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu bulgu, ergen psikopatolojisinde etkili olan başka değişkenleri işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet, devam edilen okul türü ve sosyometrik statü değişkenlerine göre psikolojik belirtilerin yaygınlığını ortaya koymuştur. Bu bulgu alanyazındaki bazı çalışmalarla paralellik göstermektedir. Walker ve Townsend (1998) ABD’de ülke çapında yaptıkları araştırmalarında gençler arasında psikolojik bozuklukların ve uyumsuz davranışların yaygın olarak görüldüğünü bulmuşlardır (Akt. Korkut, 2004). Masi ve Ark. (2000), somatik şikayetlerin ergenler arasında sıklıkla gözlenen bir psikolojik belirti olduğunu ortaya çıkarmıştır. Başka bir çalışmada ise ergenler arasında anksiyete bozukluklarının yaygın olduğu saptanmıştır (Essau ve Ark., 2000). Ülkemizde Eskin ve Ark. (baskıda) ve Eskin (2000) ergenler arasında depresyonun yaygın olduğunu gözlemişlerdir. Yine Eskin (2001) çalışmasında, ergenler arasında yalnızlık ve depresyonla ilintili intihar düşüncesinin yaygın olduğunu bulmuş ve depresyonu intiharın en önemli yordayıcısı olarak tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise Bilal (2005), lise öğrencileri arasında majör depresyona oldukça sık rastlanıldığını gözlemiştir.

Ülkemiz sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak hızlı değişimler yaşayan bir toplumdur. Bununla ilişkili olarak bireyler, kendileri ve gelecekleri hakkında olumsuz düşünmeye daha fazla eğilim gösterebilmektedir. Ergenlik gibi hassas bir dönemdeki bireyler, bu süreksizlikten daha fazla etkilenecek kendilerine ve geleceklerine ilişkin negatif düşünce ve davranış içinde psikolojik açıdan daha zayıf duruma düşebilir.

Günümüzde liselerde okuyan ergenler, anne- babalarının çalışmaları sonucunda daha özgür olmakta; teknolojinin gelişmesi ile bağlantılı olarak sosyal yaşamdan koparak mahalle- semt arkadaşlıkları yerine sanal arkadaşlıklar kurmaktadır. Cinsellik, uyuşturucu, sigara ve alkol ile daha erken tanışmakta, internet arkadaşlıkları ile gerçek sosyal yaşamdan kopuş yaşamaktadırlar. Daha önceki yıllarda anne- baba, öğretmen ve arkadaşlarla uyumsuzluk yaşama, kavga gibi problemlerin yerini günümüzde uyuşturucu, kızlarda erken gebelik, erkeklerde feminen davranışlar görülmesi gibi sorunlar almaktadır (Radikal Gazetesi, 2004).

KAYNAKLAR

- Aarq, L. E., Haugland, S., Hetland, J., Torsheim, T., Samdal, O. ve Wold, B. (2001). Psychological and somatic complaints among adolescents. *Tidsskr Nor Laegeforen*, 121(25), 2923- 2927.
- Asher, S. R. ve Wheeler, V. A. (1985). Children's loneliness: A comparison of rejected and neglected peer status. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53(4), 500-505.
- Baldwin, D. R., Harris, S. M. ve Chambliss, L. N. (1997). Stress and illness in adolescence: Issues of race and gender. *Adolescence*, 32(128), 839- 853.
- Bilal, F. (2005). *Ergenlerde çevresel risk etmenleri ve psikopatoloji*. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Calais, S. L., Andrade, L. M. B. ve Lipp, M. E. N. (2003). Gender and schooling differences in stress symptoms in young adults. *Psicologia*, 16(2), 257- 263.
- Cassidy, J. D. ve Asher, S. R. (1992). Loneliness and peer relations in young children. *Child Development*, 63(2), 350- 365.
- Cicchetti, D. ve Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 6- 20.
- Clark, C., Haines, M. M., Head, J., Klineberg, E., Arephin, M., Viner, R. ,Taylor, S. J., C. Booy, R., Bhui, K. ve Stansfeld, S. A. (2007). Psychological symptoms and physical health and health behaviours in adolescents: A prospective 2- year study in East London. *Addiction*, 102(1), 126- 135.
- Coelho, R., Martins, A. ve Barros, H. (2002). Clinical profiles relating gender and depressive symptoms among adolescents ascertained by the Beck Depression Inventory II. *European Psychiatry*, 17(4), 222- 226.
- Cummings, E., M., Ballard, M., El- Sheikh, M. ve Lake, M. (1991). Resolution and Children's responses to interadult anger. *Developmental Psychology*, 27(3), 462- 470.
- Çekici, F. (2003). *İlköğretim 5., 6. ve 7. sınıflarda görülen duygusal ve davranışsal sorunların bazı değişkenler açısından incelenmesi (Adana ili merkez örneği.. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*
- Çetinkaya, H. (2004). *Beden imgesi, beden organlarından memnuniyet, benlik saygısı,*

yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyinin demografik değişkenlere göre farklılaşması. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dereboy, İ. F. (1993). *Kimlik bocalaması: Anlamak, tanımak, ele almak.* Malatya: Özmert Ofset.
- Dopheide, J. A. (2006). Recognizing and treating depression in children and adolescents. *American Journal of Health- System Pharmacy*, 63(3), 233- 243.
- Dumont, M. ve Provost, M., A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self- esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 343- 363.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity youth and crisis.* New York: W.W.Norton.
- Erol, A., Toprak, G. ve Yazıcı, F. (2002). Üniversite öğrencisi kadınlarda yeme bozukluğu ve genel psikolojik belirtileri yordayan etkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 48- 57.
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(4), 228- 234.
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte yalnızlık, baş etme yöntemleri ve yalnızlığın intihar davranışı ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4(1), 5- 11.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. ve Dereboy Ç. (baskıda). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*.
- Essau, C. A., Conradt, J. ve Petermann F. (2000). Frequency, comorbidity, and psychosocial impairment of anxiety disorders in German adolescents. *Journal of Anxiety Disorders*, 14(3), 263- 279.
- Felner, R.,D., Brand, S., DuBois, D., Adan, A., Mulhall, P. ve Evans, E. (1995). Socioeconomic disadvantage, proximal environmental experiences, and socio- emotional and academic adjustment in early adolescence: Investigation of a mediated effects model. *Child Development*, 66(3), 774- 792.
- Fronen, S. ve Nurmi, J. E. (2001). Sociometric status of young adults: Behavioural correlates and cognitive- motivational antecedents and consequences. *International Journal of Behavioral Development*, 25(3), 203- 213.
- Furnham, A., Badmin, N. ve Sneade, I. (2002). Body image dissatisfaction: Gender differences in eating attitudes, self- esteem and reasons for exercise. *The Journal of Psychology*, 136(6), 581- 596.

- Greenspan, S. I. & Breslau- Lewis, N. (1999). *Bebeklerde ve çocuklarda sağlıklı ruhsal gelişim*. (Çev. İsmail Ersevrim) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gültekin- Hatunoğlu, H. K. A. (2003). *Farklı ahlaki gelişim düzeylerinde bulunan üniversite öğrencilerinin kendilerinin ve toplumun ahlak düzeyini değerlendirmeleri ve psikolojik belirti düzeylerinin karşılaştırılması*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Hankin, B. L., Mermelstein, L. ve Roesch, L. (2007). Sex differences in adolescent depression: Stress exposure and reactivity models. *Child Developmental*, 78(1), 279- 295.
- Jacobson, K. ve Rowe, D. (1999). Genetic and environmental influences on the relationships between family connectedness, school connectedness and adolescent depressed mood: Sex differences. *Developmental Psychology*, 35(4), 926- 939.
- Jessor, R., Turbin, M., Costa, F. M., Dong, Q., Zhang, H. ve Wang, C. (2003). Adolescent problem behavior in China and United States: A cross- national study of psychosocial protective factors. *Journal of Research on Adolescence*, 13(3), 329- 342.
- Kahraman, S. (1995). *Cinsiyetleri, yalnızlık, başarı ve sınıf düzeyleri farklı yatılı olan ve olmayan meslek lisesi öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaduman, B. D. (1997). *Ankara fen lisesi öğrencilerinin kendini kabul düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kerimova, M. (2000). *Lise öğrencilerinde görülen psikolojik belirtilerin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keskin, P. (1995). *Lise öğrencilerinde görülen ruhsal belirtiler ve öğretmenlerin ruhsal sorunları seçebilmeleri*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kim, Y. H. (2003). Correlation of mental health problems with psychological constructs in adolescence: Final results from a 2- year study. *International Journal of Nursing Studies*, 40(2), 115- 124.
- Kirkcaldy, B., Siefen, G. ve Furnham, A. (2003). Gender, anxiety- depressivity and self- image among adolescents. *European Psychiatry*, 18(2), 50- 58 .

- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köknel, Ö. (2005). *Depresyon ruhsal çöküntü*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Letcher, P. (2005). Anxiety afflicts adolescent girls more than boys. *The University of Melbourne, UniNews*, 14(21),14- 28.
- Masi, G., Favilla, L., Millepiedi, S., Mucci, M., Rundell, J. R. ve Engel, C. C. (2000). Somatic symptoms in children and adolescents referred for emotional and behavioral disorders. *Psychiatry*, 63(2), 140- 159.
- Masten, A., S., Miliotis, D., Graham- Bermann, S., A., Ramirez, M. ve Neemann, J. (1993). Children in homeless families: Risks to mental health and development. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61 (2), 335- 343.
- McCauley- Ohannessian, C., Lerner, R. M., Lerner, J. V. Ve von Eye, A. (1999). Does self-competence predict gender differences in adolescent depression and anxiety? *Journal of Adolescence*, 22(3), 397- 411.
- McLoyd, V. (1990). The impact of economic hardship on black families and children: Psychological distress, parenting, and socioemotional development. *Child Development*, 61 (2), 311- 346.
- Ollendick, T. H., Weist, M. D., Borden, M. C. Ve Greene, R. W. (1992). Socimetric status and academic, behavioral and psychological adjustment: A five- year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(1), 80- 87.
- Oral, A. (1994). *Sources of stress and coping strategies during adolescence*. The Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) (2005). *Ortaöğretim kurumlarına göre 2005 öğrenci seçme sınavı sonuçları*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) (2007). *Ortaöğretim kurumlarına göre 2006 öğrenci seçme sınavı sonuçları*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) (2008). *Ortaöğretim kurumlarına göre 2007 öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi sonuçları*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Özbay, D. (2003). *Lise öğrencilerinin psikopatolojik özellikleri ile kişisel, sosyal ve genel*

uyum düzeyleri arasındaki ilişki. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Özdel, L., Bostancı, M., Özdel, O. ve Oğuzhanoglu, N. K. (2002). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(3), 155- 161.
- Palapattu, A. G., Kingery, J. N. ve Ginsburg, G. S. (2006). Gender role orientation and anxiety symptoms among african american adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 441- 449.
- Polce- Lynch, M., Myers, B. J., Kliwer, W. ve Kilmartin, C. (2001). Adolescent self-esteem and gender: exploring relations to sexual harrassment, body image, media influence and emotional expression. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(2), 225- 244.
- Puskar, K. R., Sereika, S. M. ve Haller, L. L (2003). Anxiety, somatic complaints and depressive symptoms in rural adolescents. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 16(3), 102- 111.
- Riuttala, E. M. L. (2006). *Nuorten henkilökohtaisten tavoitteiden profiilit ja subjektiivinen hyvinvointi*. Helsingin Yliopisto Psykologian Pro Gradu (Thesis).
- Sayıl, I., ve Devrimci- Özgüven, H. (2002). Suicide and suicide attempts in ankara in 1998: Results of the WHO/EURO multicentre study of suicidal behaviour. *Crisis*, 23(1), 11- 16.
- Liseli olmak zor zenaat (1)*. (2004, Mayıs 9). Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2008, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=115854>
- Seiffge- Krenke, I. ve Klessinger, N. (2000). Long- term effects of avoidant coping on adolescents' depressive symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 617- 630.
- Sheidow, A., J., Gorman- Smith, D., Tolan, P., H. ve Henry, D., B.(2001). Family and community characteristics:Risk factors for violence exposure in inner- city youth. *Journal of Community Psychology*, 29 (3), 345- 360.
- Siyez, D. M. (2007). Lise öğrencilerinde problem davranışların görülme sıklığı: izmir örnekleme. *Türk PDR Dergisi*, 3(28), 15- 31.
- Soylu, Ö. (2002). *Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin ailelerinden sosyal destek algılayıp algılamama durumlarına göre psikolojik belirtiler yönünden incelenmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış

- Steinberg, L. (2002). *Adolescence*. New York: McGraw Hill Companies Inc.
- Sweeting, H. N., West, P. B. ve Der, G. J. (2007). Explanations for female excess psychosomatic symptoms in adolescence: evidence from a school- based cohort in the west of scotland. *BMC Public Health*, 7, 298.
- Takakura, M. ve Sakihara, S. (2000). Gender differences in the association between psychosocial factors and depressive symptoms in japanese junior high school students. *Journal of Epidemiology*, 10(6), 383- 391.
- Tarhan, N. (1996). *The relationships of sociometric status, sex, academic achievement, school type and grade level with loneliness levels of secondary school students*. The Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tolan, P., H., Gorman- Smith, D., Henry, D., Chung, K. ve Hunt, M. (2002). The relation of patterns of coping of inner- city youth to psychopathology symptoms. *Journal of research on Adolescence*, 12 (4), 423- 449.
- Turner, G. (1999). Peer support and young people's health. *Journal of Adolescence*, 22(4), 567- 572.
- Undheim, A. M. ve Sund, A. M. (2005). School factors and the emergence of depressive symptoms among young norwegian adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14(8), 446- 453.
- Williams, R. ve Hunt, K. (1997). Psychological distress among British South Asians: The contribution of stressful situations and subcultural differences in the West of Scotland Twenty- 07 study. *Psychology Medicine*, 27(5), 1173- 1181.
- Yaşar, K. (1999). *Lise öğrencilerinin kendini değerlendirme düzeylerinin ve yalnızlık sorunlarının karşılaştırılması üzerine bir inceleme*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zettergren, P., Bergman, L. R. ve Wangby, M. (2006). Girls' stable peer status and their adulthood adjustment: A longitudinal study from age 10 to age 43. *International Journal of Behavioral Development*, 30(4), 315- 325.